

## Táltos

### v. tátos

#### 1.

1. a. m. varázsló, így a bécsi, müncheni, érsekújvári kódexben s egyebütt, ahol a latin «magus» szó egyértékűje. Ennek alapján már századunk elején felmerül (Sándor Istvánnál) az a feltevés, hogy «a T.-ok a régi pogány magyarok bölcsei és papjai» voltak, aminőkről a turkokat jellemző Theophylaktos is emlékezik. E T.-ok aligha lehettek egyebek afféle sámánoknál (l. o.), aminők a magyarral rokon népek pogány hitrendszereiben kiváló szerepet játszanak. Foglalkozásuk mindenféle bűvölés, varázslás és jóslás, szóval a természetfölötti segítséghez folyamodó ember óhajainak közvetítése. Ennyiben tehát csakugyan nevezhetők papoknak is. -

2. Csodálatos tulajdonságokkal bíró paripa, T.-ló, amely különösen népmeséink sztereotip alakja, de nem kizárólagos sajátja, hanem a legtöbb nép meséinek hasonló alakjával ízről ízre, vonásról vonásra rokon. Már a származása is csodálatos, mert többnyire szélről fogant, aminő eredetű lovakról már Plinius is szól (Hist. Nat., VIII., 42.). Tápláléka rendszeren tüzes zsarátnok. Rendszeren nyomorult gebének látszik és csak az ismeri fel benne a T.-lovat, akinek szánva van, t. i. a mese hőse, kit a hozzá sokban hasonló csodálatos erejű állat minden vállalatában hűségesen segít és céljához visz. - 3. T.-gyermek, a magyar nép hite szerint különösen az olyan, amelyik foggal jó a világra. Az ilyenből a babonás vélekedés szerint T. lesz, ha felnőtt. V. ö. Ipolyi, i. h. 449. s köv. old.

PALLAS NAGYLEXIKON

#### 2.

## táltos

1. a magyar → népi hitvilág → természetfeletti erejű személye, aki a → természetfeletti lények rendelése következtében lett táltossá. Ez már születéskor megnyilvánult, mert jellel jött a világra. Ez a jel a fölösszámú csontban mutatkozott meg, mert a táltos foggal, ill. tíznél több ujjal született. Már gyermekkorban eltért viselkedése az átlagtól: igen sokáig szopott, kevés szavú, csendes magaviseletű, szótlan, zárkózott, félrevonuló, sőt néha búskomor volt, de korához mérten rendkívül erős. A hetedik év jelentős volt az életében, addig ellophatták a fogát és akkor nem lett képessége, vagy akkor eltűnt a szülői háztól, mert elvitték a táltosok, tehát táltossá lett. Néhol vizsgát kellett még tennie: Hajdú-Biharban fa „ágát-bogát”, Nagyszalontán létrát kellett megmásznia. Sajátos volt a tápláléka: tejen, másodsorban tojáson élt. Mindent tudott, jövendölt, megmondta, hol van → kincs a földben, jégesőt, → vihart okozott és oszlatott, testét nem fogta a golyó.

Jellemző tevékenysége a viaskodás: a táltosok kerek (vas és tüzes kerék), különböző színű lángok (kék és vörös), ellentétes színű csődörök (szürke és pej), leginkább pedig bikák (fekete, füstös és fehér szőke) alakjában viaskodtak. A viaskodás célja az időjárás eligazítása, jóra vagy rosszra fordítása. Előre tudták, hogy hol, mikor, milyen alakban és kivel kell megvívniuk.

A táltos képzet a magyarság etnikus sajátossága és a pogány magyar hitvilág, ill. a → samanizmus emléke. – Irod. Róheim Géza: Magyar néphit és népszokások (Bp., 1925); Kodolányi János: A táltos a magyar néphagyományban (Ethn., 1945); Szűcs Sándor: Időért viaskodó táltosok (Ethn., 1951); Diószegi Vilmos: A sámánhit emlékei a magyar népi műveltségben (Bp., 1958). –

2. táltos a mondában: a táltosról szóló → hiedelemmondák nem ölelik fel az egész hiedelemkört: csupán bizonyos témák élnek epikus megfogalmazásban. Ezek a táltos különleges tulajdonságairól, képességeiről, a táltos fájáról és viaskodásáról szólnak. Mivel a táltos alakja rokon a → garabonciással, a → halottlátóval, tevékenysége kapcsolatban áll a kincsásással, mondái is erősen keverednek ezekével (→ házikígyó, → sárkány). – 1. A táltos különleges tulajdonságai, képességei: a) foggal születik. Már a bölcsőben el akarják rabolni a fogát a „gonoszok”, de a gyermek sírására felébredő szülők nem engedik. Hét éves korában a szülők maguk törik ki a fogát, nehogy elvigyék a gyermeket a „gonoszok”. A foggal, ill. hat ujjal születés ténye körül nem sarjadt gazdag epikus költészet. b) A táltos gyermek természetfeletti képességei: vihart jósol, amikor csendes az idő. Hitetlenkedésre sértetten elvonul. A vihar bekövetkezik. Megjósolja, hogy az ellő tehéntől a gazdája nem iszik „rugózott” tejet, ugyanis a tehén megdöglik. A kalapját szög nélkül a falra akasztja. Kuglizók közé sárgarépát hajít az ablakon keresztül, minden bábut leseper, apjának ezzel pénzt szerez. Iskolában a földgömbről

hihetetlenül tud tájékozódni, ismeri a föld útjait – mintha járt volna rajtuk. Öregember megjósolja, hogy 9 éves korában meghal, ha nem, akkor 12-ben, ha akkor sem, igen erős lesz. 9 éves korában meghal, maga is megjósolja a halálát. – 2. A táltos fája. Szintén kevés epikus elem tapadt hozzá. A táltos emberi erőt felülmúló feladatok elvégzése céljából mászik fel rá: esőt imádkozik, elhalt pásztorokkal beszél, kitudja az elbitangolt marha tartózkodási helyét, jövőt mond. – 3. Táltos viaskodás: a táltos mondakör legelterjedtebb és legcsiszoltabb típusai tartoznak ide. Epikailag a legteljesebb változatok a keleti országrészből kerültek elő. a) Táltos viaskodás segítséggel: a táltos (fehér bika) segítséget kér a társaitól: verjék ellenfele körmét. Ha segítenek, győz. Ha nem, a fekete bika elhajtja, jégeső lesz. Táltos a segítőnek a párbaj után kincset mutat. Ásás közben szellemek ijesztenek: „Melyiket akasszuk fel?” Elmenekülnek (→ tudós kocsis). b) Szálláskereső táltosok: legény és lány szállást kérnek, vacsorára tejet. Megmondják, hogy viaskodni mennek. Megjelölik a küzdelem helyét, ahol a háziak később kincset találnak. –

Irod. Fazekas Ferenc: A „lidérc” és a „táltos” a szalontai nép hitében (Ethn., 1926); Végh József: Sárréti népmesék és népi elbeszélések (Debrecen, 1944); Szűcs Sándor: Az „égbenyúló fa” a sárréti néphitben (Ethn., 1945); Diószegi Vilmos: Adatok a táltos révülésére (Ethn., 1953).

### 3.

A TÁLTOS (Szántai Lajos előadása)

A magyarság fénypapjainak küldetése.

Kik is a táltosok?

Milyen egy igazi táltos?

Mit jelent a magyarság hitének őrzése?

Van-e magyar népmeséinkben utalás a táltos tevékenységére?

<http://www.dobogommt.hu/dobogo/letoltes.php?dlid=alldownloadshun20050000000012>